

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Viite:

Hautamäki, T., Aalto, A., Alaverdyan, A., & Saarikoski, S. (2022).
Osallisuuden monet ulottuvuudet ihmistyössä. Teoksessa T. Hautamäki, A.
Aalto, A. Alaverdyan, & Silja Saarikoski (toim.), *Osallisuus ihmistyössä* (s. 9
- 23). (Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja
selvityksiä 177). Seinäjoen ammattikorkeakoulu. [https://urn.fi/URN:NBN:fi-
fe2022122873919](https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022122873919)

OSALLISUUDEN MONET ULOTTUVUUDET IHMISTYÖSSÄ

Tiina Hautamäki, YTT, yliopettaja, SeAMK

Anu Aalto, YTM, lehtori, SeAMK

Aino Alaverdyan, YTM, sosionomi (AMK), lehtori, SeAMK

Silja Saarikoski, YTM, informaatikko, SeAMK

1 JOHDANTO

Osallisuus on keskeinen osa nykykeskusteluja ja hyvinvointia edistävää koulutusta ja ihmistyötä. Mutta miten se käytännössä ymmärretään ja miten sitä sovelletaan toimintaan, ei aina ole selvää eikä yksiselitteistä. Osallisuus onkin hyvin liukuva ja paljon käytetty käsite ja tästä johtuen vaarana on, että sen analyyttinen voima voi vähentyä (Zechner & Romakkaniemi, 2021). Tämän julkaisun tarkoituksena on osaltaan myötävaikuttaa siihen, että osallisuuskäsitettä ymmärrettäisiin ja sovellettaisiin selkeämmin ihmistyössä sen eri areenoilla.

Osallisuuden käsite näkyy vahvasti sosiaali- ja terveysalan opinnoissa, asiakastyössä ja ammatillisessa kehitystyössä, joissa osallisuutta edistävää puhe- ja työskentelytapaa sekä osallistavia menetelmiä on otettu aktiivisesti käyttöön. Osallisuus nähdään yhteiskunnan ja yksilön kannalta tavoiteltavana asiana. Osallisuus ja osallistuvat ihmiset ovat toimivan kansalaisyhteiskunnan ydintä. Tasa-arvoinen ja demokraattinen yhteiskunta tarvitsee osallistuvia kansalaisia.

Osallisuuden edistäminen nähdään ihmistyössä usein tavoitteena, mihin eri lainsäädäntö ja ammatilliset sekä poliittiset ohjeet myös velvoittavat organisaatioita ja sen ammattilaisia. Kansalaisten osallisuuteen pyrkivä toiminta on tärkeä osa yhteiskuntapoliittisia tavoitteen asetteluja (Kananoja, 2017). Osallisuuden vahvistamiseen liittyy lupaus

kansalaisten tasa-arvoisesta mahdollisuudesta vaikuttaa elämäänsä (Jämsén & Pyykkönen, 2014; Matthies, 2017). Osallisuuden edistämällä pyritään eriarvoisuuden vähentämiseen yhteiskunnassa ja se esitetään keskeisenä tavoitteena useissa kansallisissa ohjelmissa ja hyvinvointia edistävissä hankkeissa (Jämsén & Pyykkönen, 2014, s. 12–21; Innokylä, 2022). Osallisuuden edistäminen on toimintaa, jonka Suomen hallitus ja Euroopan unioni ovat asettaneet tavoitteeksi (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2022). Osana Euroopan unionia (EU) Suomi pyrkii osaksi eurooppalaista modernia sosiaalista järjestystä (Palola, 2009). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa (Valtioneuvosto, 2019, s.145) esitetään, että tavoitteena on köyhyyden ja osattomuuden vähentäminen. Tavoitteena on myös sosiaaliturvan yhteensovittaminen niin, että se vastaisi ihmisten osallisuuden ja merkityksellisyyden tarpeisiin, tukisi työllisyyttä, yrittäjyyttä ja aktiivisuutta. Tavoitteena on myös tukea ihmisten omatoimisuutta ja osallisuutta sekä elinikäistä oppimista. Digitalisaation avulla sosiaaliturvasta halutaan tehdä ihmisille selkeää ja ymmärrettävää (mts.157).

Osallisuuden edistäminen on siis keskeinen lakisääteinen tehtävä. Perustuslaissa (731/1999) säädetään yksilöiden mahdollisuuksista osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja saada riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Kaikilla tulee olla oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan päätöksentekoon ja lähiympäristönsä kehittämiseen. Palvelujen tulee olla sellaisella tasolla, että jokaisella ihmisellä on mahdollisuus toimia niissä yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (Lähteinen ym., 2017, s. 67). Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) säädetään ihmislähtöisyyden ja osallisuuden turvaamisen periaate. Lähteisen ym. (2017, s. 70) mukaan sosiaalihuoltolaissa osallisuus tarkoittaa yhteenkuulumisen ja osallisuuden tunnetta sekä mahdollisuutta toimia ja vaikuttaa omissa asioissa, yhteisössä ja yhteiskunnassa. Osallisuuden ja osallistumisen esteitä voi olla ja silloin omiin asioihin vaikuttamista voidaan tukea esimerkiksi asiakkaille neuvontaa antamalla. Terveystenhuoltolaki (1326/2010) osaltaan vahvistaa palvelujen asiakaskeskeisyyttä. Myös kuntalaki, ikääntynyttä väestöä koskeva laki sekä lastensuojelua, perusopetusta ja nuorisoa koskevat lait ovat osallisuutta vahvistavia (Jämsén & Pyykkönen, 2014, s. 29–32).

Osallisuuden edistämisen tavoite edellyttää osallistavan puhe- ja työtavan hyödyntämistä ammattityössä ja johtamisessa sekä laajemmin yhteiskunnassa. Osallisuuden esteeksi voi muodostua kulttuurissa vallalla olevat negatiiviset käsitykset, esim. eri ihmisryhmiä ja heidän osallistumismahdollisuuksiaan koskien. Se, kenen eri ihmisryhmien äänet otetaan huomioon eri päätöksenteossa ja kehittämistyössä, kertoo hyvin siitä, ketä halutaan erityisesti osallistaa ja miten. Kaikista heikommassa asemassa olevien osallisuuden edistäminen vaatii usein lisäpanostuksia ja eri keinoja, jotta osallisuuden tavoitteet saavutetaan. Osallisuus tekee näkyväksi sen, että kansalaisilla on mahdollisuus toimia ja olla osa yhteiskuntaa. Kansalaiset voivat osallistua ja vaikuttaa asioihin yhteiskunnan eri tasoilla ja muuttaa myös elämänsä suuntaa. Yhteiskunnassa ilmiöt ja rakenteet ovat jatkuvassa muutoksessa ja myös yksilötasolla on mahdollisuus oppia uutta ja muuttaa elämän suuntaa (Payne, 2014, 19).

Osallisuudessa on kyse tiedonmuodostuksesta ja yhteisestä neuvottelusta. Tiedon konstruktioilla on yhteys valtasuhteisiin yhteiskunnassa ja tämän vuoksi osallisuutta koskevaa tiedonmuodostusta voidaan demokratisoida siten, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on siihen oikeus (Clarke, 2014). Samalla kun oppimista ja muutosta korostetaan voi osallisuuden tavoite peittää sen, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä ei ole vahvaa osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa yhteiskunnalliseen toimintaan, vaikka he sitä tahtoisivatkin. Esimerkiksi monisukupolvisen köyhyyden ja huono-osaisuuden kehästä, vankila- tai asunnottomuuskierteestä ei ole yksinkertaista päästä vahvan osallisuuden piiriin. Onkin mahdollista tarkastella osallisuutta kriittisesti ja kysyä, kuullaanko asiakkaita aidosti vai asettavatko ammattilaiset heille ennalta määrätyn valmiin polun ja suunnitelman edetä. Osallisuus saattaa jäädä toteutumatta, liian vähälle huomiolle tai se voi olla edustuksellista toimintaan osallistamista osana palveluiden kehittämistä (Meriluoto, 2016; Palukka ym., 2019, s. 31). Aidon osallisuuden edistäminen ihmistyössä ja sen eri organisaatioissa asettaakin ammattilaisten ja johtajien ennakkoluulottomat kohtaamis- ja johtamistaidot koetukselle.

Mielenkiintoinen oma kysymyksensä on myös se, miten osallisuuden tavoitteet määritellään yksilötasolla ja miten osallisuutta todennetaan. Yksilölle osallisuus on tunnetta siitä, että hän kokee kuuluvansa johon-

kin itselle merkitykselliseen yhteisöön (SOSTE, 2018). Osallisuutta kokeva yksilö voi vaikuttaa omiin ja yhteisiin asioihin. Osallisuus edistää hyvinvointia ja vähentää syrjäytymistä tai sen riskiä. Osallisuudessa korostuu sosiaalisuus, ihmisten keskinäinen vuorovaikutus ja yhteisöllisyys. Ihminen on osallinen, kun hän on yhteydessä toisiin ihmisiin ja hänellä mahdollisuus rakentaa elinympäristöään yhteistyössä toisten kanssa. Osallisuus on myös yksilön olemista ja kiinnittymistä voimavaroihin, joita toiminnassa tarvitaan (Isola ym., 2017).

Osallistavien menetelmien kirjo on laaja ja niiden käyttö riippuu myös ammattilaisten menetelmäosaamisesta ja organisaatioiden tarjoamista mahdollisuuksista hyödyntää niitä ammattityössä. Kam (2021, s. 1432–1436) pitää osallisuutta tavoittelevan toiminnan kannalta olennaisena, että työskentelyprosessissa tunnistetaan yksilön vahvuudet ja voimavarat ja niiden pohjalta lähdetään vahvistamaan osallisuutta. Valtaa ei voi siirtää työntekijältä asiakkaalle, vaan erilaisia menetelmiä hyödyntäen rohkaistaan asiakasta tunnistamaan omia voimavarojaan ja sitä kautta lisäämään vaikuttamismahdollisuuksiaan.

Tässä julkaisussa on kirjoittajina SeAMKissa työskenteleviä opettajia, hankkeissa toimivia SeAMKin henkilökunnan edustajia ja yhteistyökumppaneita sekä opinnäytetyön tekijä yhdessä ohjaavan opettajan kanssa. Kokoomateoksen artikkeleissa tuodaan esille, millaisia osallistavia työ-, tutkimus-, kehittämis- ja opetusmenetelmiä ihmistyössä on kehitetty tai sovellettu viime aikoina sekä miten niitä hyödynnetään nyky-yhteiskunnassa ja tulevaisuudessa. Julkaisu on laadittu vuoden 2022 aikana osana SeAMKin opetus- ja hanketoimintaa. Kokoomateos on saanut alkunsa sosiaalialan opettajien palaverissa esitetystä ideasta, jossa todettiin osallisuutta koskevalle keskustelulle ja opetus- sekä hanketöiden esittelylle olevan tarvetta. Julkaisu liittyy myös SeAMKissa toimivan Osallisuuden yhteiskunta ja työelämä -tutkimusryhmän toimintaan. Toimituskunta kiittää lämpimästi julkaisun artikkeleiden kirjoittajia sekä muita artikkeleiden kirjoittamisen mahdollistaneita toimijoita ja tahoja.

Osallisuutta tarkastellaan kolmen eri pääteeman kautta. Osallisuus nähdään toimintana ja tavoitteena, jonka tarkoitus on tukea osaamista ja oppimista. Julkaisun artikkelit vastaavat kysymykseen, miten osal-

lisuus toteutuu yhteiskunnassa, yhteisöissä ja yksilöiden elämässä, kun sitä tarkastellaan osallisuutta tukevien rakenteiden ja kulttuurin, oppimisen ja osallistavien menetelmien kautta. Ensimmäisen osan kokoava teema on osallisuutta tukeva organisaatiokulttuuri ja -hallinto. Toisessa osassa tuodaan esille osallisuutta oppimisen ja ammatillisen osaamisen näkökulmasta. Kolmas teema on osallistavat ammatilliset ihmistyön menetelmät, jotka mahdollistavat asiakkaiden osallistumista ja siten osallisuuden tunnetta ja kokemusta. Ihmistyöllä tarkoitetaan sosiaali- ja terveysalan (sote) toimintaympäristöissä tehtävää työtä ja oppimista sekä laajemmin ihmisten välistä työtä ja oppimista, joka koskee erilaisia työyhteisöjä, kasvatusta ja digitalisaatiota. Osallisuutta tarkastellaan ensisijaisesti sosiaalisen hyvinvoinnin näkökulmasta.

2 OSALLISUUTTA TUKEVA ORGANISAATIOKULTTUURI JA HALLINTO

Ensimmäisen osan artikkeleissa osallisuutta tarkastellaan organisaatiokulttuurin ja hallinnon näkökulmasta. Erik Allardtin (1976) hyvinvoinnin ulottuvuudet (having, loving, doing, being) toimivat Raivion ja Karjalaisen (2013) sekä Isolan ym. (2017) mukaan osallisuuden ja osattomuuden jäsentäjinä. Osallisuuden ja osattomuuden todentamisessa huomiota tulee kiinnittää siihen, miten ihmisellä on käytössään riittävät aineelliset resurssit (having) ja erilaiset hyvinvoinnin ja merkityksellisten vuorovaikutussuhteiden (belonging) lähteet. Tärkeää on myös huomioida, miten ihminen on toimijana omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa eri mahdollisuuksiin, toimintoihin ja palveluihin (acting) liittyen.

Kaikilla ei ole mahdollisuuksia tai vapauksia yhtä lailla hyödyntää tarjolla olevia resursseja (ks. esim. Nussbaum, 2011; Sen, 1999), kuten esimerkiksi syrjäytymisvaarassa olevilla tai jo syrjäytyneillä ihmisryhmillä. Erityisesti heikommassa asemassa olevien väestöryhmien osallisuuden edistämällä ja heille eri vaikutusmahdollisuuksien tarjoamisella on suuret vaikutukset terveyteen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, i.a.). Heikommassa asemassa

olevista ihmisryhmistä osa on huono-osaisia heidän elintasonsa turvautuen vain perusturvaan ja eri erityispalveluihin (Saari, 2015). Saaren (2015) mukaan tämän ihmisryhmän osalta ei pelkkä sosiaaliturvan parantaminen riitä. He tarvitsevat intensiivistä ja monialaista tukea ja ohjausta huono-osaisuuden vähentämiseksi ja ehkäisytyössä, johon osana kuuluu heidän toimintavalmiuksiensa (capabilities) valjastaminen ja rohkaiseminen niiden käyttöön eri yhteisön ja yhteiskunnan areenoilla. Isolan ym. (2017, s. 10) mukaan toimintavalmius viittaa kykenevään ja tavoittelevaan toimintaan ja osallisuus on olemista ja kiinnittymistä niihin voimavaroihin, joita toimintaan tarvitaan.

Yhteiskunnan rakenteiden ja sitä tukevien politiikkaohjelmien sekä suositusten tulee tarjota näitä osallisuutta mahdollistavia voimavaroja ja hyvinvoinnin lähteitä eri ihmisryhmille. Leemann ym. (2015) ovat jäsentäneet sosiaalista osallisuutta (social inclusion) yhteiskuntapolitiittisena ja -tieteellisenä kysymyksenä sekä ihmisen subjektiivisena tunteena. Sosiaalipoliittisesti sosiaalinen osallisuus on ollut jo 1990-luvun puolivälistä saakka huomion kohteena EU:ssa ja sen eri jäsenmaissa sekä arvotavoitteena että keinona torjua köyhyyttä ja ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoista yhteiskuntaa. Yhteiskuntatieteellisesti sosiaalisen inkluusion nähdään liittyvän sosiaaliseen epätasa-arvoon, mutta myös ihmisen osallistumisena yhteiskunnan eri alajärjestelmiin kuten koulutukseen, työhön, talouteen ja sosiaaliturvaan. Yksilölähtöisestä näkökulmasta sosiaalinen osallisuus on yksilön kokemuksellinen tunne, joka syntyy osallistumisen kautta mahdollistaen omiin asioihin vaikuttamisen ja yhteisöön kuulumisen. Sote-alan ammattilaiset ovat eturintamassa tukemassa ihmisten osallistumista eri toimintaan ja yhteiskuntaan sekä edistämässä osallistavia yhteiskunnan rakenteita.

Katja Valkama arvioi vammaisten henkilöiden työelämä-, sote-palvelu- ja koulutusosallisuutta Suomessa European Disability Expertise (EDE) -raporttien valossa. Hän toteaa, että Suomessa vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat keskimääräistä paremmin, mutta edelleenkin on vielä paljon kurottavaa, jotta nämä eri osallisuuden alueet ovat samalla tasolla, kun ei-vammaisten henkilöiden vastaavat tulokset. *Tarja Aaltosen ym.* artikkelissa tutkitaan ihmisten kanssa ja ihmisten hyväksi tehtävään työhön liittyvistä eettisistä ohjeistoista esiintyviä

tunneilmastoja sekä arvioidaan, millä tavoin ne toimivat ammattikuntaa osallistavina toimintaohjeteksteinä. Kirjoittajien mukaan ammattien eettiset ohjeistot rakentavat työelämän tunneilmastoa, johon reagoidaan ja joka suuntaa ihmisten toimintaa. *Kaija Loppela* käsittelee artikkelissaan osallistavan, yhteistoiminnallisen ja dialogisen toiminta- ja organisaatiokulttuurin merkitystä osallisuuden kokemiselle ja hyvinvoinnille. Hänen mukaansa työyhteisön osallistavalla ja dialogisella toimintakulttuurilla voidaan tukea työntekijöiden työhyvinvointia, -motivaatiota ja työssä jaksamista.

Digitaalisuuden nopea esiinmarssi haastaa sote-alalla toimivat ammatillaiset. *Mika Uiton ja Sonja Lammin* artikkelissa pohditaan keinoja sote-työntekijöiden digiosaamisen vahvistamiseksi. Digitaalisuutta ja sen nopeaa kehittymistä kuvataan digiosallisuuden ja -kuilun käsitteiden kautta. *Annikka Mäkisen ja Mari Salminen-Tuomaalan* artikkelissa kuvataan mielenterveyskuntoutujan osallisuutta edistäviä asioita, joita sekä henkilökunta että asiakkaat pitävät tärkeinä kuten turvallisuus, luottamuksellisuus, osallisuus, toimivat palvelut, motivaatio, rutiinit, itsensä toteuttaminen ja yhteisöllisyyden kokeminen. *Maria Valli* tuo artikkelissaan esille uuden olemistekemisen käsitteen kuvaamaan tekemistä, jota ikääntyneet ovat tottuneet omassa arjessaan tekemään. Olemistekeminen on merkityksellistä olemista ja osallisuuden kokemusta, jossa yhdistyy kiireetön oleminen ja arjen tekeminen ikäihmisten ehdoilla ja heidän toiveitaan aidosti kuuntelemalla.

3 AMMATILLINEN OSAAMINEN JA OPPIMINEN

Kokoomateoksen toisessa osassa tarkastellaan osallisuutta ammatillisen oppimisen ja osaamisen näkökulmasta. Artikkeleissa tuodaan esille osallistavia opetuskäytänteitä. Osallisuutta rakentavaa oppimista on kehitetty ja erilaisia osallistavia menetelmiä on otettu myös aktiivisesti käyttöön korkeakouluissa ja sote-alalla (Mäkinen ym., 2012; Jämsén & Pyykkönen, 2014; Seppänen, 2021). SeAMKissa sosiaalialan perusopinnoissa ja ylemmässä ammattikorkeakoulututkintoon johtavissa opinnoissa on opintojaksoja, joiden keskeiset sisällöt liittyvät

osallisuuteen prosesseina, jotka sisältävät suunnittelua, arviointia ja toiminnan uudelleen suuntaamista. Osallisuuteen liittyvät opintojaksot ja osallistavien opetusmenetelmien käyttö valmentaa ja ohjaa opiskelijoita kohtaamaan asiakkaat aktiivisina toimijoina. Asiakkaat nähdään osallisina omien asioidensa hoitajina ja kuntoutujina. Kaikilla on aina oikeus tulla kuulluksi, kun on kyse asiakkaan omasta asiasta. Asiakkaat voivat olla mukana heitä koskevien palveluiden toteuttamisessa ja järjestämisessä (Aaltonen, 2014, s. 266).

Osallistavien oppimismenetelmien soveltaminen edellyttää opettajalta perinteisen opiskelija-opettaja-suhteen kyseenalaistamista. Opettaja ei ole suhteessa opiskelijaan kaikkietävä auktoriteetti, vaan hänen tavassaan opettaa korostuvat yhteistyöhön pyrkiminen ohjaamisen, tukemisen, innostamisen ja keskustelun keinoin (Simmons ym., 2011). Opiskelun mahdollistaminen koordinoimalla ryhmän toimintaa ja digitaalisten välineiden käyttöönotto ovat myös osa osallistavan opettajan toimintaa. Osallistavissa menetelmissä korostuu myös monialainen työelämäyhteistyö.

Aino Alaverdyanin ym. artikkelissa jäsennetään sosionomiopiskelijoiden valtaistavan harjoittelun teoreettista ja menetelmällistä kokonaisuutta. Tekstissä kuvataan valtaistavan työotteen teoreettista taustaa ja opiskelijoille tehdyn kyselyn kautta tarkastellaan valtaistavan työotteen keskeisten käsitteiden ja menetelmien avautumista opiskelijoille. Osallisuus nähdään osana sosiaalityön menetelmiä ja valtaistamiseen tähtäävää prosessia, jossa on keskeistä myös voimavaralähtöinen lähestymistapa. *Virpi Nikkola ym.* avaavat artikkelissa varhaiskasvatuksen uudistuksia ja SeAMKin varhaiskasvatuksen opettajien täydentävien opintojen suunnittelu-, toteutus- ja arviointiprosessia. Opetuskokeilusta valmistui noin 30 varhaiskasvatuksen opettajaa opintoajan loppuun mennessä vastaten maakunnan ja ympäröivien alueiden pätevien varhaiskasvattajien tarpeeseen. Yksi keskeinen tavoite varhaiskasvatuksessa on lasten osallisuuden edistäminen, mikä kulki opinnoissa mukana läpi koko opintokokonaisuuden.

Maria Valli ym. kuvaavat englanninkielisessä artikkelissaan SeAMKin Empowerment and wellbeing of older adults -vaihto-ohjelman kokonaisuutta ja räätälöityä toteutusta keväällä 2022. Lisäksi artikkeli valottaa

ikäihmisten osallisuutta yhteisöissä. Vaihto-ohjelman kaksi vaihto-opiskelijaa jakavat oppimiskokemuksiaan ohjelmasta ja suomalaisista ikäihmisten palveluista ehkäisevän ja valtaistavan työn näkökulmista. *Katri Turunen* tuo esille käsitteen aktiivinen vanheneminen, joka korostaa ikääntyneiden osallisuutta ja mahdollisuutta terveyteen ja turvallisuuteen. Hän luo katsauksen ikääntyneiden ihmisten aktiiviseen vanhenemiseen tuoden sitä esille toimintakyvyn ja osallisuuden edistämisen tavoitteiden asettamisen kautta.

Osallistavia oppimismenetelmiä voidaan toteuttaa osana oppimisympäristöjen tiedonmuodostusta ja oppimisen arviointia. *Katja Valkaman ja Tiina Hautamäen* artikkelissa tarkastellaan opetuksen monikerroksellisuutta opintojakson valossa, jossa opiskelijoiden osallisuus oli aktiivista vertaisarvioinnin muodossa. Artikkelissa tarkastellaan ylemmän AMK-tutkinnon opiskelijoiden opintojakson toteutustapaa. Osallistavan pedagogiikan toteutumista ja osallisuutta kuvataan opiskelijoiden toteuttaman ryhmätyöskentelyn kautta. *Katri Turunen ym.* artikkelissa osallisuuden merkitystä tarkastellaan osana terveydenlukutaidon, muistisairauksien ja aivoterveysten edistämistä. Artikkelissa pohditaan osallisuuden merkitystä erityisesti tiedonkeruun menetelmänä ja arvioidaan sen toteutumista ja osuutta osaamisprofiilityöskentelyssä. *Marika Kääriäinen ym.* jakavat SeAMKin sosiaali- ja terveystalojen Living Lab -toimintamallin ja oppimisympäristön alkuvaiheen kokemuksia ja kuulumisia koskien harjoittelu- ja opintojaksoilla tehtävää työelämäyhteistyötä. Artikkelissa tuodaan esille monialaisen Living Lab -toiminnan hyötyjä erityisesti opiskelijoille mahdollistaen monialaisen työskentelykulttuurin juurtumisen toimintatapoihin jo opiskelujen aikana.

4 OSALLISTAVAT AMMATILLISET MENETELMÄT

Julkaisun kolmannen osan artikkeleissa tuodaan esille ammatillisia osallistavia menetelmiä. Artikkeleissa tarkastellaan menetelmiä, jotka mahdollistavat asiakkaiden osallistumisen. Osallisuus voidaan nähdä kehänä, jotka limittyvät toinen toisiinsa (Isola ym. 2017, s. 23). Kehät kuvaavat asiakkaan osallisuutta omaan elämään ja osallisuutta erilai-

siin vaikuttamisprosesseihin palveluissa. Kolmas kehä on paikallisella tasolla tapahtuva osallisuus.

Osana asiakastyötä käytetyt menetelmät sisältävät usein yhteistä tekemistä ryhmässä, mutta niitä voidaan soveltaa myös yksilötyössä. Työskentely on luonteeltaan voimauttavaa ja antaa luottamusta omaan pärjäämiseen (Isola ym. 2017, s. 25–27). Näiden kokemusten kautta oma elämä voi muuttua ymmärrettävämmäksi ja sitä kautta helpommin hallittavaksi. Yhteisen tekemisen kautta ryhmätoiminnoissa luodaan myös yhteistä toimijuutta ja saadaan vertaistukea.

Osallisuuden toteutumisessa on Isolan ym. (2017) mukaan tärkeää vaalia yhteyttä omaan itseen ja pohtia sen merkitystä, mitä osallisuus omassa elämässä tarkoittaa. Niin ikään tärkeitä rakennuspalikoita osallisuudelle ovat kokemus elämän ennakoitavuudesta ja hallittavuudesta (Isola, 2017, s. 25–27). Osallisuutta voidaan pyrkiä vahvistamaan erilaisia työskentelymenetelmiä hyödyntäen ja eri tasoilla työskennellen. Palvelujen kehittämisessä osallisuuden vahvistamista on kokeiltu ottamalla mukaan esimerkiksi asiakasraatien ja -neuvostojen näkemyksiä tai pyydetty kokemusasiantuntijoita kertomaan palvelukokemuksistaan (Leemann & Hämäläinen, 2016, s. 589). Osallisuudessa voidaankin tunnistaa sekä sosiaalisen osallisuuden että palvelujen kehittämisen ulottuvuudet (Romakkaniemi 2018, s. 81). Sosiaalisella osallisuudella viitataan yhteisöihin ja arjen toimintoihin osallistumiseen sekä kokemuksellisuuteen. Palveluosallisuudella taas tarkoitetaan asiakkaan kokemustiedon huomioimista osana palvelujärjestelmää ja sen kehittämistä sekä tiedon saamista eri palveluista.

Osallisuuden (inclusion) ja osallistumisen (participation) käsitteitä käytetään usein epäjohdonmukaisesti, eikä eroa niiden merkityksissä aina havaita. Niin osallisuus kuin osallistuminen voivat toteutua eriasteisesti (Romakkaniemi, 2018, 15). Osallisuudessa nähdään asiakkaan toiminnalla olevan vaikutusta palveluprosessiin. Osallisuus on laajempi käsite kuin osallistuminen, joka voi olla mukanaoloa esimerkiksi tiedonantajan roolissa (Laitila, 2010, s. 8).

Rouvinen-Wilenius (2013) korostaa sosiaalisen osallisuuden kokemuksellista ja tunneperäistä luonnetta. Myös Leemann & Hämäläinen

(2016) toteavat olevan varsin mahdollista, että ihminen osallistuu aktiivisesti toimintaan, mutta ei koe osallisuutta. Toisaalta jo vähäiselläkin osallistumisen määrällä voi kyetä vahvaankin tunteeseen osallisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta. Sosiaalinen osallisuus on riippuvaista henkilöstä, hänen sosiaalisista suhteistaan, toimintakyvystään ja aiemmista kokemuksistaan. Näin myös osallistumisen muodot voivat olla erilaisia samoin kuin aktiivisuuden rooli voi vaihdella.

Anu Aalto ym. tarkastelevat artikkelissaan, miten sosiaalityössä voidaan vahvistaa asiakkaiden talousosaamiseen liittyvää toimijuutta ja osallisuutta sekä mahdollisuutta kehittyä oman talouden hallinnassa. Taloudenhallinnan menetelmien avulla asiakasta voidaan auttaa huomaamaan muutosta talouskäyttäytymisessä ja edistää omaa osallisuutta talousasioiden hoitamisessa. *Mari Salminen-Tuomaala ym.* ovat kuvanneet asiakkaan äänen esiin tulemistä Pitkospuut- hankkeen toiminnassa. Artikkelissa on hyödynnetty sekä asiakashaastatteluja että hanketyöntekijöiden omaa arviointia hankkeen osallistavista toimintaperiaatteista.

Ammatilliset osallisuutta lisäävät menetelmät pyrkivät kuvaamaan menetelmien vaikutusta erityisesti sosiaalisen osallisuuden kokemukseen ja tunneperustaan. Esimerkiksi lapsille kohdennetussa ruokakasvatuksessa tavoitellaan tunnetta ja kokemusta siitä, että oma mielipide ja näkemys ovat tärkeitä. Yhdessä tekemisen kautta pyritään vahvistamaan kokemusta mahdollisuudesta vaikuttaa ja siihen liittyvästä vastuunottamisesta ja sen velvollisuudesta. *Leena Arjanne ja Kaija Nissinen* käsittelevät artikkelissaan osallisuutta, sen toteuttamismahdollisuuksia sekä merkitystä ruokakasvatuksessa. Tekstissä kuvataan eri ikäryhmille kohdistettuja ruokailuun liittyviä suosituksia sekä ruuan roolia osallistavassa oppimisessa käyttäen esimerkkinä kokemuksia restonomiopiskelijoiden opinnoista.

Tiina Hautamäen ym. artikkeli tuo esille Child-UP – moninaisen kotoutumisen tutkimus- ja innovaatioprojektissa (2019–2022) tehdyn tutkimustyön haastattelutuloksia koskien osallistavia menetelmiä lasten ja nuorten kotoutumisen edistämisessä. Tulokset tarjoavat eri näkökulmia siihen, miten eri ammattilaiset, jotka työskentelevät maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa, voivat tukea

lasten toimijuutta ja osallisuutta heitä itseään koskeissa asioissa ja toimintaympäristöissä, erityisesti kouluympäristöissä. *Anna-Kaarina Koivulan* artikkelissa tuodaan esille Suomessa vielä aika vähän tunnettua traumainformoitua työtettä. Artikkelin pohjautuu Traumainformoitu työote -opintojaksolla kerättyyn aineistoon. Tulokseksi saatiin, että traumainformoituun työotteeseen tulisi kuulua monenlaisia menetelmiä ja myös työntekijöiden omahoito on tärkeää. Traumatietoisuus edellyttää työyhteisöiltä uuden työtavan oppimista.

LÄHTEET

Aaltonen T., Henriksson L., Tiilikka T., Valokivi H., & Zechner M. (2014). Vanhuksen hyvä elämä asiakirjoissa ja haastattelupuheessa. Teoksessa A. Metteri, H. Valokivi, & S. Ylinen (toim.), *Terveys ja sosiaalityö* (s. 244–270). PS-kustannus.

Clarke, K. (2004). Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus. *Yhteiskuntapolitiikka*, 69(6), 630–641.

Innokylä. (2022). *Sosiaalisen osallistumisen edistämisen koordinaatiohanke – Sokra*. <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/sosiaalisen-osallisuuden-edistamisen-koordinaatiohanke-sokra>

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa* (Työpaperi 33/2017). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Jämsén, A., & Pyykkönen, A. (toim.) (2014). *Osallisuuden jäljillä*. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/osallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>

Kam, P. K. (2021). From the strengths perspective to an Empowerment-Participation-Strengths model in social work practice. *British journal of social work*, 51, 1425–1444. <http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcab049>

Kananoja, A. (2017). Kansalaistoiminta osana sosiaalipolitiikkaa. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen, & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja*. Tietosanoma.

- Laitila, M. (2010) *Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä: Fenomenografinen lähestymistapa* (Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Health Sciences 31) [Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0224-5>
- Leemann, L., Kuusio, H., & Hämäläinen, R.-M. (2015). *Sosiaalinen osallisuus: Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra)*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/sokra>
- Leemann, L., & Hämäläinen, R.-M. (2016). Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(5), 586–594. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102725606>
- Leemann, L., Martelin T., Koskinen, S., Härkänen, T., & Isola, A.-M. (2021). Development and psychometric evaluation of the experiences of social inclusion scale. *Journal of human development and capabilities*, 23(3), 400 – 424. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1985440>
- Lähteinen, M., & Hämeen-Anttila, L. (2017). Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen, & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja*. Tietosanoma.
- Matthies, A.-L. (2017). Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. *Sociologia*, 54 (2), 150–165. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1817680>
- Meriluoto, T. (2016). Mitä kokemusasiantuntijat edustavat? Analyysi edustamisen politiikoista osallistamishankkeissa. *Politiikka*, 58(2), 131–143. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1772975>
- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Palola, E. (2009). Tervettä elämää Euroopassa – uuden vuosituhanen terveyspolitiikkaa. Teoksessa M. Koivusalo, E. Ollila, & A. Alanko (toim.), *Kansalaisesta kuluttajaksi: Markkinat ja muutos terveydenhuollossa* (s. 106–131). Gaudeamus.
- Palukka, H., Tiilikka, T., & Auvinen, P. (2019). Kokemusasiantuntija mielenterveys- ja päihdepalveluissa – osallisuuden mahdollistaja tai osallistumispolitiikan väline? *Janus*, 27(1), 21–37. <https://doi.org/10.30668/janus.66252>

Payne, M. (2014). *Modern social work theory*. Palgrave Macmillan.

Perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Raivio, H., & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline – palvelut ovat! Teoksessa T., Era (toim.), *Osallisuutta vai pakkoa?* (s. 12–34). (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156). Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>

Romakkaniemi, M., Lindh, J., & Laitinen, M. (2018). *Nuorten aikuisten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa* (Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147). Kela. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802063157>

Rouvinen-Wilenius, P. (2013). Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa? Teoksessa A. Jämsen, & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (s. 51–68). Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/osallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>

Saari, J. (2015). *Huono-osaiset – elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus.

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.

Seppänen, M. (2021). *Tunnetaidot voimavarana: Opas sosiaali- ja terveysalalle*. PS-kustannus.

Simmons, N., Barnard, M., & Fennema, W. (2011). Participatory pedagogy: A compass for transformative learning? *Collected essays on learning and teaching*, 4, 88–94. <http://dx.doi.org/10.22329/celt.v4i0.3278>

SOSTE. (23.11.2018). *Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin*. <https://www.soste.fi/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (i.a.). *Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022). *Hyvinvointi- ja terveyserot: Osallisuus*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveydenhoitolaki 2010/1326. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Valtioneuvosto. (2019). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta* (Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>

Zechner, M., & Romakkaniemi, M. (2021). Eriarvoisuus on päivän sana. *Janus*, 29(2), 101–102. <https://doi.org/10.30668/janus.109433>